

„Én cigány vagyok – én pedig nem vagyok cigány”

Bogdán Péter*

Szuhay Péter: Sosemlesz Cigányország – „Én cigány vagyok – én pedig nem vagyok cigány” című munkája az Osiris Kiadó Magyarország felfedezése című sorozatában jelent meg 2012-ben.

A kötet a maga idejében kritikát, nyilvános beszélgetéseket, interjúkat generált, de nem igazán jelent meg róla olyan interpretáció, amely arról szólna, hogy a roma értelmiségi réteg hogyan reflektál a közölt információkra. Ebből adódóan, cigány entellektüelként, még mindig aktuálisnak tartom egy olyan recenziókat a közlését, amelyet a roma közösség egy tagja – jelen esetben személyem – mutat föl hiánypótlásként az alábbiakban.

Mielőtt azonban belemerülnék a *Szuhay Péter* által boncolgatott témakörökbe, szeretnék egy kicsit elidőzni a szóban forgó könyv címenél (*Sosemlesz Cigányország – „Én cigány vagyok – én pedig nem vagyok cigány”*), ugyanis az kettős célzást is tartalmaz: Egyrészt utal *Bartos Tibor* – 1958-ban megjelent – *Sosemvolt Cigányország* –

szegkovács cigány történetek című művére, másrészt arra, hogy néhány szendrőládi roma ember szerint: „*sosem lesz Cigányország*” a döntő többségében cigányok lakta településükön, azaz mivel megosztottak, még az etnikai fölényük sem elég ahhoz, hogy Szendrőládnak roma polgármestert adjanak.

Szuhay Péter – a *Bartos Tibor* művére történő utalással és az észak-borsodi település politikai viszonyainak elemzésével – mintegy keretbe helyezte a magyarországi romák általános történetét is. Egyrészt jelezte azt, hogy *Bartos Tibor*hoz hasonlóan ő is „sztorizgatni fog” a könyvében, másrészt ezáltal szinte vádként fogalmazta meg a címben a többségi társadalom tagjai felé azt, hogy Magyarországon a cigányok sem a múltban nem érvényesülhettek, sem a jelenben, s feltehetően ez a jövőben sem lesz másképp. A romák szempontjából szomorú és tragikus társadalomszerveződési tendenciáknak természetesen a hazai cigányság is tudatában van, s ennek ékes bizonyítéka az, hogy *Szuhay Péter* roma ábrázolásaiból rendre az derül ki: a hazai cigány közösség komplexusokkal viseltetik a többségi társadalom viszonylatában, folyamatosan hozzáméri önnön magát, és mindenáron az általa diktált igényeknek akar megfelelni, mert tudja, hogy egyébként esélye sincs emberhez méltó életet élni.

Az elmúlt években a *Szuhay*-kötet nagy médianyilvánosságot kapott, ezért valószínűleg nem árulok el titkot a jelen recenzió olvasóinak, amikor leírom, hogy a szóban forgó könyv három fontos roma közösségi ábrázolást tartalmaz a kétegyházi, a felsőtelekesi és a szendrőládi cigányság köreiből. Ugyanakkor újdonság lehet az, hogy romungró (cigánymagyar/magyarcigány) értelmiségiként milyen volt nekem szembesülni a saját kultúrámmal akkor, amikor egy nem roma értelmiségi tárta azt elém meglehetősen kifinomult (ábrázoló) eszközökkel, empátiával, szolidaritással és érzékenységgel. Személy szerint rendkívüli módon élveztem minden roma közösségi leírást, mégpedig azért, mert a kétegyházi, a felsőtelekesi és a szendrőládi történetek összeálltak egy-egy olyan izgalmas mikrotörténeté, amelyek önmagukban is megállták a helyüket. Ugyanakkor egyszerre – egy kötetbe – egymás mellé helyezve őket az olvasó kaphat egy sokatmondó totálképet is a hazai roma ügyről. Azaz *Szuhay*

* Az MTA TK Kisebbségkutató Intézetének tudományos munkatársa. bogdan.peter@tk.mta.hu

Péter a könyvében konkrét roma ábrázolásokra törekedett, de aközben mégis folyamatosan az derült ki: a cigányságról kibontakozó összkép sokkal több színt tartalmaz, mint amit valaha is el tud képzelni egy olyan ember, aki csak nagyon távolról próbálja „megpiszkálni” azt, hogy mit is jelent a mai Magyarországon cigánynak lenni.

Szuhay Péter egyetlen egyszer sem mondja ki a kötetben, mégis eléggé nyilvánvaló, hogy könyvének a roma identitáspolitikai képezi az egyik legfontosabb sarokkövét. Kétegyházán rendkívül erős és archaikus roma identitással találkozunk, Felsőtelekesen szinte teljesen széthullott, sokszor az öngyűlöletbe hajló roma önképpel, míg Szendrőládon szintén azzal szembesülünk, hogy a cigány etnikai hovatartozás – politikai síkon – még akkor sem jelent kohéziós erőt a romák között, ha egyébként ahhoz már a legmodernebb (az Európai Unió berkeiben is érvényes), és cigány értelmiségiek által meghatározott identitásfilozófia kötődik. Kétegyházán, Felsőtelekesen, Szendrőládon különböző roma identitáspolitikai stratégiával szembesülünk (mint ahogyan a kötet alcíme is megfogalmazza: „*Én cigány vagyok – én pedig nem vagyok cigány*”) és *Szuhay Péter*ek egyértelműen igazsá van, amikor azt sugallja, hogy ezt a változatosságot a többségi társadalom által indukált megbélyegzések, kirekesztések vagy éppen emberséges elfogadások, együttműködések befolyásolják.

A szóban forgó könyv másik kulcselemének azt tartom, hogy *Szuhay Péter* szerint a roma kultúra legfontosabb alapvonásai között ott vannak a cigány temetkezési szokások. Ezzel a témakörrel kizárólag a kétegyházai történetek foglalkoznak, Felsőtelekes és Szendrőlád esetében ez szóba sem kerül, ugyanakkor mégis olyan súlyos állítás, amellyel foglalkozni kell, hiszen ez is az egyik fontos üzenete a tárgyalt kötetnek.

Romungró (cigánymagyar/magyarcigány) emberként rendkívüli érdeklődéssel olvastam a Kétegyházán gyakorolt oláh-cigány temetkezési szokásokat. Egyfelől azért, mert *Szuhay* feltárja az ottani rítusok román gyökereit, másrészt azért, mert az én családomban – immáron évtizedekre visszamenően – rengeteg temetkezési elem nem fordul elő a Kétegyházával kapcsolatban felsoroltakból. Ugyanakkor kétségbevonhatatlan igazsága *Szuhay Péter*ek, hogy ennek a jelenségnek az esetében valami ősi területre tévedünk, mert ha nem is olyan komplex formában, mint Kétegyházán, de mégis elmondhatjuk, hogy a romák körében valóban érvényes szokás a virasztás, a halottra való emlékezés beszélgetés formájában, a temetésig naponta történő összejövetel, az emlékezők család általi megvendégelése, a halott étellel és itallal való kínálása, s a zenés búcsúztatás. Igazság szerint még az is megállapítható, hogy a roma temetkezési szokások annyira mélyen gyökereznek a cigány kultúrában, hogy az egyre gyarapodó lélekszámú cigány értelmiségi réteg is gyakorolja azok bizonyos elemeit roma közéleti szereplők esetében. Magasan kvalifikált voltunk ellenére, vagy éppenséggel pont azért, teljesen természetesnek tartjuk, hogy ugyanúgy tiszteljük meg országosan ismert halottainkat – mint a jó értelemben vett – hétköznapi roma emberek a családtagjaikat.

A kötet kapcsán ugyanakkor szót kell ejtenem arról is, hogy számomra rendkívüli módon szembeötlő a roma és nem roma kapcsolatok rendszerének elemzése is, amennyiben az végigvonul a könyv összes fejezetén. Kétegyháza oláh-cigány közösségével kapcsolatosan legelőször is az 1992-es „etnikai háború”-ról értesülünk, részletesen bemutatva az egymásnak neki feszülő roma és nem roma álláspontokat, aztán kiderül, hogy a szóban forgó cigányok vallásgyakorlata nem igazán találkozik a többségi társadalom és az egyház elképzeléseivel, mint ahogyan a temetkezési szokások kapcsán is megbélyegzik egymást kölcsönösen a cigányok és nem cigányok. Eközben Felsőtelekesről és Hosszúszóról olyan roma családdal ismerkedhetünk meg, amely nem tudja feldolgozni a származását, s egy kitalált történetbe kapaszkodik azért, hogy azt tudja mondani magáról: ő nem cigány, hanem „félvér”, azaz genetikusan is kapcsolódik a nem roma társadalomhoz. Ráadásul, hogy ezt még egyértelműbbé tegye – nem egy esetben öngyűlölő módon – ostromozza a saját közösségét olyan előítéletes megnyilvánulásokkal, amelyek jobb körökben egyébként nem tűrnének nyomdafestéket. Szendrőlád – Felsőtelekeshez

hasnólóan – szintén kiábrándító példa, amennyiben a nem romák általi cigány megosztottságról szól. Hiszen miként lehetne azt jellemezni, amikor a helybeli romák még akkor sem tudnak összefogni egy cigány polgármester megválasztásáért, ha egyébként etnikai fölényben vannak, s ha az a polgármesterjelölt (*Káló Károly*) egyébként diplomával rendelkező, helyi, országos és Európai Uniós programokat sikeresen lebonyolító, koordináló roma értelmiségi. A kötet – a címnek megfelelően – inkább vádolja a többségi társadalmat, mint dicséri, de a megírt történetek elegendő bizonyítékul szolgálnak ahhoz, hogy ezt a szerzői álláspontot jogosnak minősítsem. (És csak csendben jegyzem meg azt, hogy én lennék a legboldogabb, ha ennek az ellenkezőjét állíthatnám, mert bizony nem könnyű azzal szembesülnöm cigánymagyar értelmiségiként, hogy a szűkebb közösségem nap mint nap ki van szolgáltatva – kisebbségi léthelyzetéből adódóan – a többségi társadalom jó- vagy rosszindulatának.)

Véleményem szerint *Szuhay Péter. Sosemlesz Cigányország – „Én cigány vagyok – én pedig nem vagyok cigány”* című kötete rendkívül izgalmas, olvasmányos és tanulságos könyv. Sok ponton magamra és szűkebb közösségemre ismertem benne, ezért hiteles forrásnak tartom a cigányság ügyeinek tanulmányozásához. Éppen ezért én biztosan törekedni fogok a munkásságom során arra, hogy ez a kötet beszédtema legyen az egyetemi előadásokon és szemináriumokon, s talán nem lenne rossz, ha az ilyen irányú elköteleződésemet mások is követendő példának tartanák.